

ORGANY W KOŚCIELE PARAFIALNYM PARAFII ŚW. MIKOŁAJA W GÓJSKU - opinia muzykologiczna

1. Identyfikacja instrumentu

- własność: *Parafia Rzymskokatolicka św. Mikołaja w Gójsku*
- dekanat: *sierpecki*
- miejsce: *kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa*
- ilość głosów: *14*
- budowniczy: *Dominik Biernacki, Dobrzyń nad Wisłą*
- rok budowy: *1912 r.*
- rok remontu: *brak danych*
- lokalizacja: *murowana empora organowa umieszczona nad wejściem do kościoła na przeciwko ołtarza, organy ustawione w centralnym punkcie empory*

2. Opis inwentaryzacyjny

Rys historyczny kościoła i organów

Parafia św. Mikołaja w Gójsku powstała prawdopodobnie w II połowie XIV wieku. Po kilku drewnianych świątyniach, które powstawały i niszczały w ciągu wieków, w latach 1903-1906 wystawiono obecny, murowany kościół parafialny. Jest to świątynia zbudowana w stylu neogotyckim, według projektu Stefana Szyllera z 1902 roku. Kościół konsekrował abp Antoni Julian Nowowiejski w 1909 roku. W kolejnych latach uzupełniano wyposażenie i dekorację kościoła. W 1912 roku na chórze muzycznym nad głównym wejściem do kościoła ustawiono organy, z prospektem korespondującym ze stylem architektonicznym kościoła, natomiast w latach 30-tych XX wieku świątynia została ozdobiona polichromią braci Władysława i Kazimierza Drapiewskich. Ołtarz główny wraz z nastawą został wykonany w 1957 roku. W ołtarzu głównym znajduje się figura Serca Jezusowego, obok niej figury Matki Bożej i św. Józefa. Ołtarze boczne pochodzą prawdopodobnie z okresu budowy kościoła¹.

O budowie organów pisał w *Miesięczniku Pastorskim Płockim* ks. E. Grochowski: „W dekanacie Rypińskim wspaniała świątynia Gójska, za ofiarne grosze ubogich parafjan, bo na piaskach osiadłych, wymurowana, w dniu 14 grudnia r. z. [roku 1912] nowym pięknym organem przyozdobiona została. (...) Organ do Gójska przez organmistrza p. Dominika Biernackiego z Dobrzynia nad Wisłą pobudowany, wskazuje mistrza w swoim fachu – bo choć instrument ten nie wielki z 14 pełnych głosów złożony, rozdysponowany tak, że w I manuale jest ich sześć, w II pięć, w pedale trzy, mimo tego, gdy chały gra (tutti), jest siły i poważny, agdy gra pianissimo, zdaje się przedstawiać chóry anielskie, z oddala do nas zbliżające się. Drzewo do budowy użyto suche i odpowiednich gatunków – cyna z niewielką procentowo dodaną ilością ołowiu, przedstawia materiał trwały, bo nie utleniający się. Robota począwszy od szafy, kontuaru, trzech klawiatur, kilku kombinacji ułatwiających efektowne użycie instrumentu, wiatrownic, piszczałek cynowych i drewnianych, mechanizmu i innych szczegółów, sama chwali mistrza, pod którego dyrektywą została wykonaną. Intonacja równa, wystrojenie czyste. Przy zastosowaniu systemu pneumatycznego-stożkowego, otrzymano sprawność mechanizmu wielką, co również świadczy o dobrej robocie”².

Szafa organowa z prospektem

Organy ustawione są na murowanej emporze zbudowanej nad głównym wejściem do kościoła, naprzeciwko ołtarza głównego. Prospekt jest dobrze widoczny, część dekoracyjna wyniesiona jest ponad ażurową, metalową balustradę. Stylistyka prospektu doskonale odpowiada architekturze kościoła. Prospekt wykonano w stylu neogotyckim, umieszczając na nim charakterystyczne dla tego stylu elementy dekoracyjne. Wzór prospektu został zaczerpnięty przez firmę Dominika Biernackiego z katalogu niemieckiej firmy organmistrzowskiej Augusta Laukhuffa. Podobne prospekty zostały zastosowane w kościołach w Janówce (okolice Augustowa) oraz w Trabach (Białoruś)³.

¹ Por. *Rocznik Diecezji Płockiej 2021. Struktura personalno-administracyjna*, W. Kućko (red.), Płock 2022, s. 964-965.

² E. Grochowski, *Z diecezji Płockiej. Nowe organy*, „Miesięcznik Pastorski Płocki” 1913, nr 1, s. 34.

³ Por. W. Z. Łyjak, *Organy na Mazowszu w Diecezji Płockiej od 1818 do 1925 roku*, Płock 2008, s. 599.

Prospekt zbudowany na zdobionej podstawie wysokości około 1,5 m, nad którą znajduje się pas pięciu poziomych, prostokątnych pól, z których środkowa i skrajne są ozdobione motywami gotyckimi. Nad podstawą znajduje się pięć pól piszczalkowych. Pole centralne, najwyższe zawiera 7 piszczalek, skrajne, nieznacznie niższe również zawierają po 7 piszczalek, pomiędzy nimi dwa wyraźnie niższe pola piszczalkowe, także wypełnione 7 piszczalkami. Piszczalki prospektowe grające, z Pryncypału skrzypcowego 8' i Oktawy 4'.

Szczególnie bogato zdobione jest zwieńczenie centralnego pola piszczalkowego. Górną część piszczalek przysłania gotycki maswerk z sześcioliściem, nad którym umieszczono wimperg wieńczący pole piszczalkowe, ozdobiony rzeźbionymi żabkami. Nad zwieńczeniem pola piszczalkowego dekoracje geometryczne nawiązujące do okien lancetowych wpisane w prostokąty, a nad nimi połączane detale o motywach roślinnych. Na bokach zwieńczenia centralnego pola piszczalkowego pinakle z czołgankami, zakończone krzyżem. Nad centralnym punktem środkowego pola piszczalkowego prawdopodobnie brakuje pinakli, którą można zobaczyć w katalogach Dominika Biernackiego.

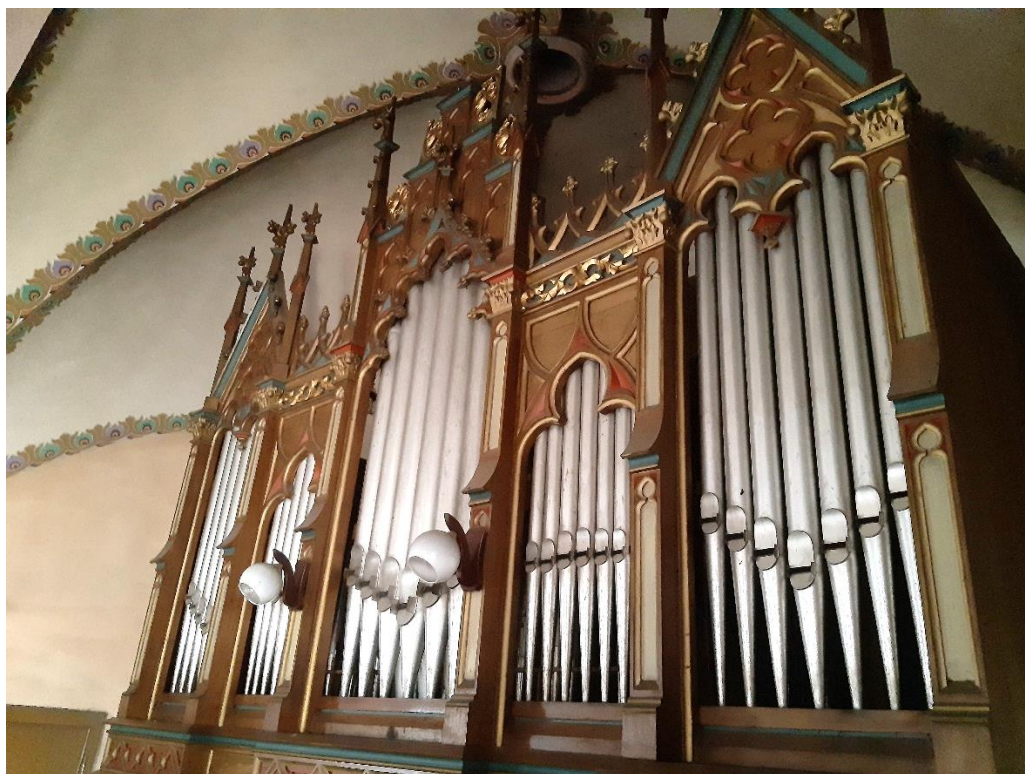
Boczne pola piszczalkowe zwieńczone ostrołukiem, w który wpisano czteroliść, a pod nim dwa trójliście. Ponad elementami imitującymi okno lancetowe czteroliść wpisany w trójkąt, a nad nim czołganki oraz pinakle zakończone krzyżami. Mniejsze pola piszczalkowe, umieszczone pomiędzy bocznymi a centralnym zwieńczone trójliście, nad nim figury zawierające ostrołuki wpisane w prostokąt. Ponad tymi polami piszczalkowymi poziomy, prostokątny pas połączanych zdobień z motywami roślinnymi, a nad nimi dekoracja z niewielkich pinakli zwieńczonych krzyżem. Trzy większe pola piszczalkowe po bokach otaczają pilastry wieńczone głowicami żabkowymi.

Płytciny w bocznych ścianach szafy organowej w dobrym stanie, wystarczy ich oczyszczenie i zakonserwowanie.

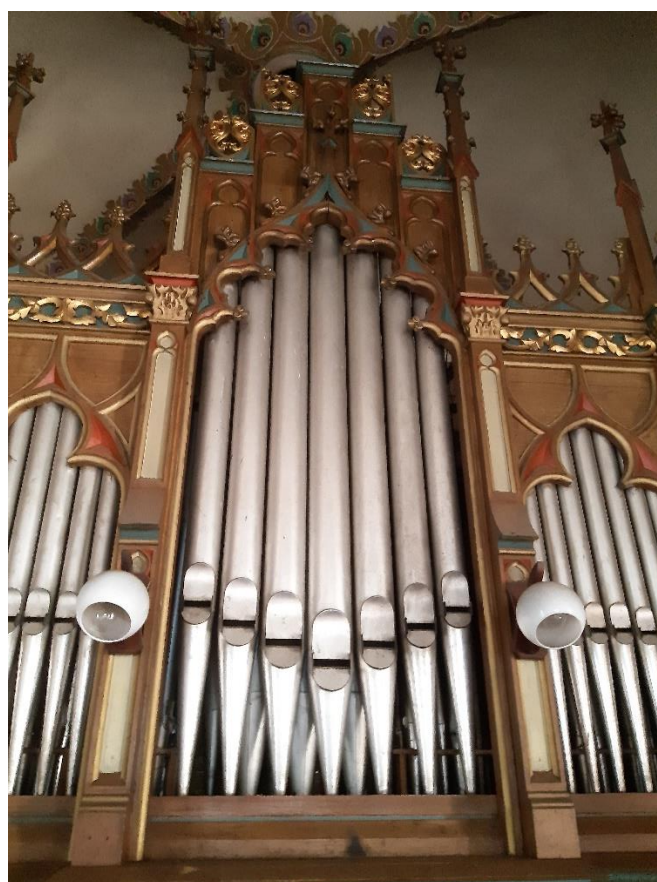
Prospekt bardzo dobrze zachowany. Wymaga zabiegów odrobaczających, oczyszczenia oraz ponownego malowania zgodnie z wyraźnie widocznymi pierwotnie użytymi kolorami. Biorąc pod uwagę styl architektoniczny kościoła prospekt organowy bardzo dobrze wpisuje się w stylistykę wyposażenia zabytkowej świątyni i powinien podlegać ochronie konserwatorskiej.

Sugestie:

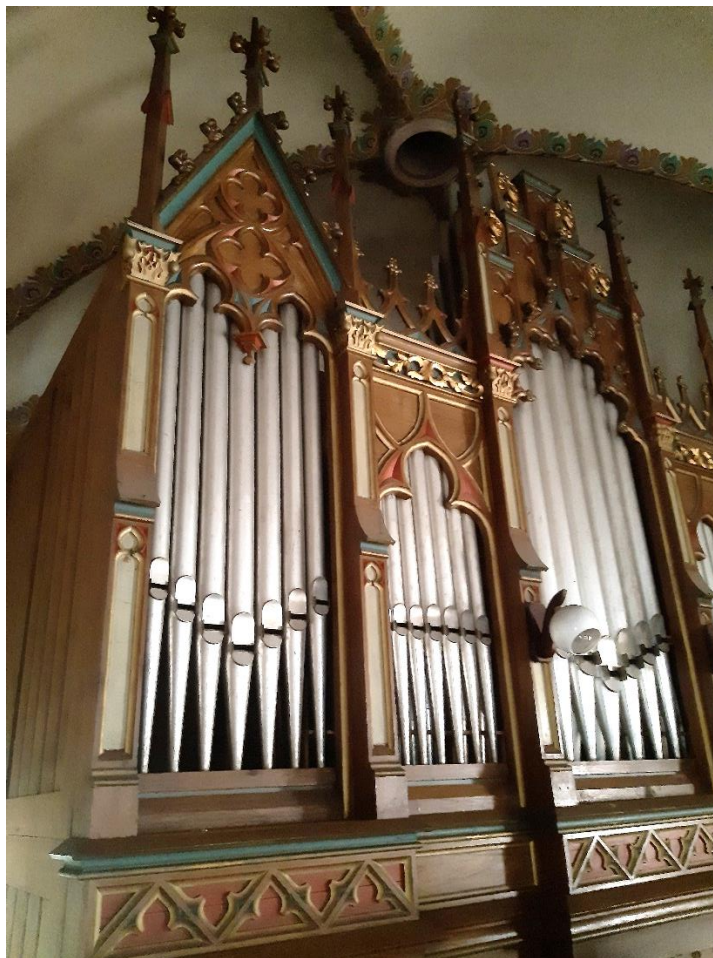
1. Po zbadaniu centralnego punktu zwieńczenia środkowego pola piszczalkowego należy ocenić czy pierwotnie była wieńczona pinaklem, tak jak na rycinach w katalogu Dominika Biernackiego.
2. Odrobaczenie szafy organowej, konserwacja i malowanie zgodnie z pierwotnymi kolorami.

Rysunek 1. Widok ogólny prospektu

Rysunek 2. Centralne pole piszczałkowe z ozdobnym zwieńczeniem

Rysunek 3. Widok bocznego i wewnętrznego pola piszczałkowego z ozdobnym zwieńczeniem

Stół gry

Stół gry wolnostojący, umieszczony na środku przed centralnym polem piszczałkowym, organista zwrócony twarzą w stronę ołtarza. W centralnym punkcie kontuaru tabliczka znamionowa z napisem: „Dominik Biernacki, Dobrzyń n. Wisłą”. W kontuarze umieszczono dwie klawiatury manualowe o zakresie C-f3. Widoczne ubytki okleiny klawiszy diatonicznych, klawisze chromatyczne drewniane, malowane, w dobrym stanie. Klawiatury wymagają regulacji i kaszmirowania oraz uzupełnienia ubytków okleiny. Klawiatura nożna, o zakresie C-d1, ze śladami znacznego zużycia – nakładki na najczęściej używanych pedałach mocno starte. Konieczne odnowienie klawiatury pedałowej, wymiana nakładek, filców i sprężyn.

Manubria oryginalne, wątpliwości budzi jedynie włącznik rejestru *Waltornia 8'*, który kolorystycznie odbiega od pozostałych, różowych manubriów II manualu, ponadto w szafie organowej zamiast *Waltorni 8'* znajduje się *Flet 8'* (być może uszkodzone manubrium zastąpiono nieoryginalnym włącznikiem). Włączniki *Bourdonu 16'* i *Gamby 8'* z ubytkami. Podczas prac renowacyjnych należy oczyścić manubria, uzupełnić braki i zrekonstruować włącznik *Flet 8'* w kolorze różowym, odpowiadającym pozostałym włącznikom II manualu.

W organach zainstalowano gotowe zestawy głosów: *Piano, Forte, Tutti* oraz dodano *Kasownik*. Brakuje oznaczeń *P* oraz *K*. Wyrwany został także zamek, znajdujący się tuż obok tych włączników.

Na obudowie kontuaru założono nieestetyczne włączniki dmuchawy oraz świateł, a także gniazdo elektryczne. Konieczne jest usunięcie tych elementów i zastąpienie obecnego włącznika dmuchawy dyskretnym, estetycznym włącznikiem. Drewniana obudowa kontuaru nosi ślady działania drewnojadów – należy ją odrobaczyć i zabezpieczyć, uzupełnić ubytki, wymienić elementy szczególnie mocno zużyte (np. listwa przy pedale służąca do opierania stóp, gdy nie gra się na pedale).

Wewnętrzne drewniane mechanizmy kontuaru wykonano z drewna dobrej jakości, są dobrze zachowane, choć wymagają czyszczenia, przeglądu i w niektórych przypadkach napraw. Niektóre elementy traktury pneumatycznej zostały uszkodzone, m. in. oderwane i rozszczelnione rurki ołowiane, niektóre rurki zostały zastąpione przewodami plastikowymi. W kontuarze umieszczono pedał *Crescendo* (mechanizm działa) oraz pedał do żaluzji w szafie ekspresyjnej pedał jest odłączony, choć żaluzje są sprawne i działają). Należy dokonać dokładnego przeglądu kontuaru, czyszczenia i koniecznych napraw.

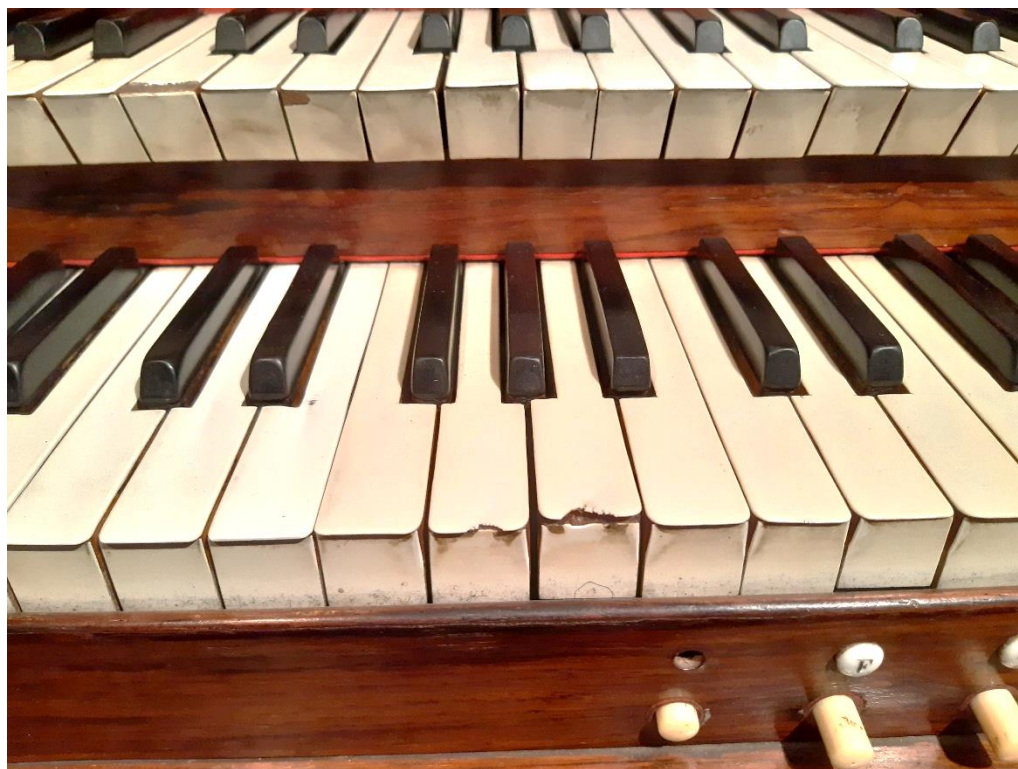
Kontuar jest zachowany w oryginalnym kształcie, dokonane zmiany są nieznaczne.

Sugestie:

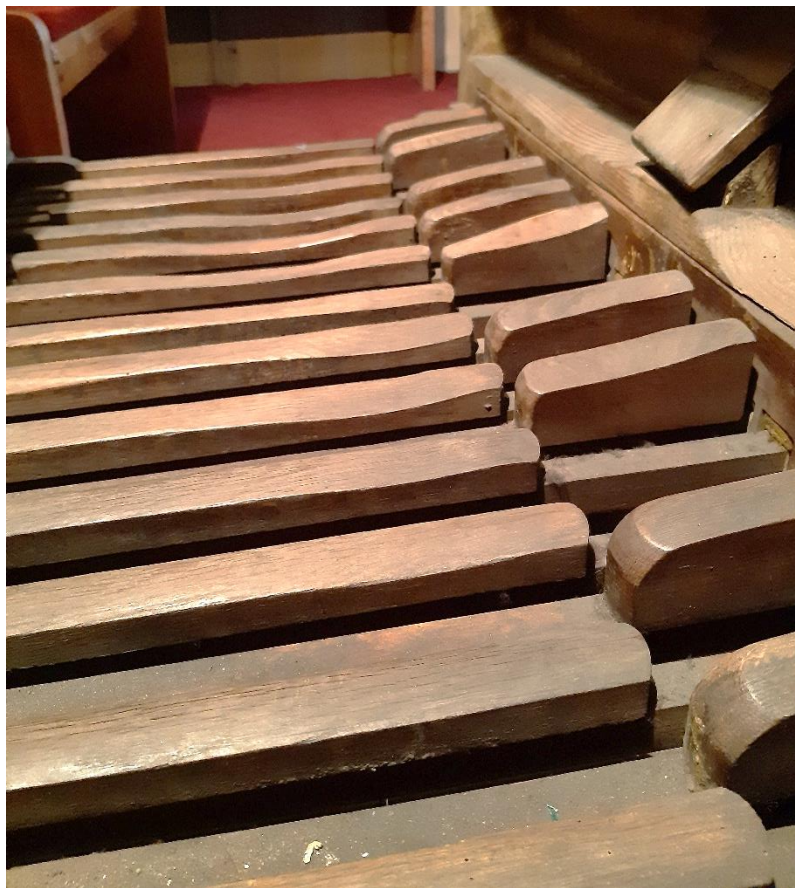
1. Uzupełnienie ubytków w okładzinie klawiszy, kaszmirowanie, czyszczenie sztyftów, regulacja.
2. Wymiana nakładek na klawiaturze pedałowej, nowe sprężyny i filce.
3. Oczyszczenie manubriów, uzupełnienie ubytków, zrekonstruowanie manubium odpowiadającego głosowi umieszczonemu w szafie organowej (*Flet 8'*) zgodnego ze stylem pozostałych manubriów II manualu.
4. Naprawienie gotowych zestawów głosów (*Piano, Forte*), uzupełnienie brakujących włączników, naprawa zamka.
5. Odrobaczenie obudowy kontuaru, naprawienie ubytków i zużytych elementów, usunięcie nieestetycznych włączników i gniazd.
6. Dokonanie dokładnego przeglądu kontuaru i koniecznych napraw, czyszczenie, uszczelnienie, ponowne podłączenie wyrwanych rurek, zrekonstruowanie brakujących ołowianych fragmentów, podłączenie pedału *Żaluzji*.

Rysunek 4. Tabliczka znamionowa organów

Rysunek 5. Stan klawiatury manualów, widoczne ubytki

Rysunek 6. Ślady zużycia nakładek na klawiaturze pedałowej

Rysunek 7. Obecne włączniki dmuchawy i światel

Rysunek 8. Wnętrze kontuaru, widoczne rurki ołowiane, pedały Crescendo oraz żaluzji

Traktura

Organy posiadają trakturę pneumatyczną, wykonaną w sposób charakterystyczny dla początku XX wieku. Przewody powietrzne wykonano z ołowiu, w większości ich stan zachowania można określić jako bardzo dobry lub dobry. Organy cały czas są użytkowane, mimo pewnych ubytków lub nieszczelności stan traktury pozwala na grę liturgiczną. Niektóre fragmenty przewodów ołowianych (najprawdopodobniej uszkodzonych fragmentów) zastąpiono przewodami z tworzywa sztucznego. W szafie organowej panuje bałagan, częściowo jest wykorzystywana jako magazyn rzadko używanych lub zbędnych rzeczy. To sprawia, że do szafy wchodziły osoby nieuprawnione, co spowodowało uszkodzenia przewodów ołowianych rozłożonych bez zabezpieczenia na podłodze. Mieszki tonowe i rejestrowe są zużyte, niektóre wyraźnie uszkodzone, przez co nie zapewniają możliwości płynnej gry na instrumencie (niektóre dźwięki odzywają się z opóźnieniem lub trwają dłużej niż naciśnięcie klawisza, część nie odzywa się w ogóle).

W ramach prac należy sprawdzić i poprawić szczelność przewodów ołowianych, podłączyć ponownie wyrwane fragmenty przewodów, naprawić uszkodzone odcinki z wykorzystaniem oryginalnych materiałów. Przy generalnym remoncie konieczne jest także wymienienie wszystkich mieszków tonowych i rejestrowych dla uzyskania pełnej szczelności i sprawności instrumentu. Orzeszki oraz elementy uszczelniające pod wiatrownicą muszą zostać oczyszczone, naprawione, a uszczelnienie wymienione.

Sugestie:

1. Sprzątnięcie wnętrza szafy organowej i zabezpieczenie dostępu (tak, by nie można było tam wejść przez osoby niepowołane) – wchodzenie do szafy grozi uszkodzeniem niezabezpieczonych rurek ołowianych.
2. Naprawa uszkodzonych rurek ołowianych, wymiana mieszków tonowych i rejestrowych, zabezpieczenie rurek ołowianych rozłożonych na podłodze przez nadbudowanie nad nimi ław do chodzenia.
3. Czyszczenie elementów traktury.

Rysunek 9. Uszkodzone przewody ołowiane rozłożone na podłodze

Rysunek 10. Zużyte i uszkodzone mieszki tonowe

Wiatrownice

W organach zastosowano wiatrownice stożkowe. Dokładna ocena ich stanu możliwa będzie dopiero po demontażu i otwarciu wiatrownic. Niemniej jednak – patrząc na stan zachowania wiatrownic od zewnątrz – można się spodziewać, że po oczyszczeniu i koniecznych naprawach będą się nadawać do dalszego użytkowania. Wiatrownice zostały wykonane z lepszego drewna niż obudowa kontuaru, znamiona działalności drewnojadów są nieliczne. Wiatrownice są bardzo zakurzone, pełne pajęczyn i brudu. Konieczne gruntowne czyszczenie.

Sugestie:

1. Dokładny przegląd i naprawa wiatrownic, czyszczenie, uszczelnienie, odrobaczenie, regulacja

Miech, kondukty, dmuchawa

Miech ustawiono w lewej wieży kościoła (patrząc od strony głównego wejścia). Jest to pomieszczenie oddzielone od głównej części kościoła, zastawione prowizorycznie dyktą (prawdopodobnie dla wygłuszenia hałasu starej dmuchawy). W tym samym pomieszczeniu znajduje się dmuchawa, która stamtąd pobiera powietrze do zasilenia instrumentu. Takie umiejscowienie miecha i dmuchawy sprawia, że organy otrzymują powietrze o innej temperaturze i wilgotności niż temperatura i wilgotność wnętrza kościoła. Te różnice mogą z kolei powodować problemy z precyzyjnym działaniem instrumentu, zwłaszcza w okresach, gdy te są one znaczące (okres zimowy i okres letni).

W organach zastosowano miech skrzyniowy, zaopatrzony w mechanizm do kalikowania w postaci miecha klinowego z pedałem dla kalikanta, który zainstalowano w spodniej części miecha głównego. Skrzynia miecha jest bardzo zainfekowana przez drewnojady, uszkodzenia są znaczne. Konieczne odrobaczenie, odnowienie elementów drewnianych, wymiana oskórowania miecha i uszczelnienie. Być może podczas prac okaże się, że konieczne jest wykonanie nowego miecha.

Dmuchawa obecnie użytkowana w organach jest energochłonna oraz głośna. Konieczne jest zakupienie i zainstalowanie nowej, cichej, wydajnej i energooszczędnej dmuchawy.

Kondukty powietrzne są nieszczelne, często uszczelnienia mają charakter prowizoryczny, np. taśma samoprzylepna. Drewniane kondukty są zainfekowane przez drewnojady, konieczne odrobaczenie i uszczelnienie.

Podczas ewentualnych prac remontowych warto zadbać o takie przebudowanie zasilania powietrzem dmuchawy i miecha, by pobierane powietrze pochodziło z wnętrza kościoła. Dzięki temu powietrze zasilające organy i przepływające przez nie od środka, będzie miało taką samą temperaturę i wilgotność, co powietrze otaczające organy z zewnątrz. Należy także zadbać o ładną, stałą i bezpieczną przegrodę (drzwi?) pomiędzy kościołem a wejściem do wieży. Technicznie możliwe jest ustawienie dmuchawy i nowego, mniejszego miecha w dolnej części szafy organowej, jednak byłaby to większa ingerencja w oryginalny system powietrzny instrumentu.

Sugestie:

1. Odrobaczenie, utwardzenie i zabezpieczenie drewnianych elementów miecha, nowe oskórowanie, uszczelnienie. W razie konieczności – według oceny organmistrza może okazać się konieczne wykonanie nowego miecha (rekonstrukcja).
2. Wymiana dmuchawy na nowoczesną, cichą i energooszczędną.
3. Odrobaczenie i uszczelnienie konduktów powietrznych.
4. Ustawienie dmuchawy w miejscu, w którym będzie możliwe zasilanie organów powietrzem pobranym z wnętrza kościoła o temperaturze i wilgotności takiej, w jakiej znajdują się całe organy (powietrze pobierane z wieży ma inne parametry)

Rysunek 11. Widok ogólny miecha. W dolnej części aparat do kalikowania

Rysunek 12. Połączenie dmuchawy z miechem. Widoczne liczne ślady działalności drewnojadów oraz niefachowe uszczelnienia kanałów powietrznych.

Głosy organowe

Manual I

Flet 4'

Bourdon 16' – faktycznie rejestr uruchamia *Pryncypał skrzypcowy 8'*, *Bourdon 16'* nie działa

Gamba 8'

Oktawa 4'

Pryncypał skrzypcowy 8' – rejestr nie działa, *Pryncypał skrzypcowy 8'* wpięty pod manubrium *Bourdon 16'*

Mixtura 3. churowa – rejestr nie włącza się

Manual II

Dulcya 4'

Waltornia 8' (manubrium nieoryginalne, w szafie *Flet 8'* o szerokiej menzurze)

Wox celestis 8'

Aeolina 8'

Salicet 8'

Pedał

Subbas 16' – faktycznie uruchamia *Oktawbas 8'*

Oktawbas 8' – faktycznie uruchamia *Fletbas 8'*

Fletbas 8' – faktycznie uruchamia *Subbas 16'*

Inne manubria:

[Połączenie] Pedału z manuałem I

Połączenie pedału z manuałem II-gim

[Połączenie] Oktawowe manualu I-go

Superotaw II m.

Połączenie oktavowe pedału

Połączenie I z II-gim

[puste manubrium]

Przyciski pod klawiaturą

Piano, Forte, Tutti, Kasownik

Urządzenia dodatkowe

Crescendo

Aparat *Crescendo* sprawny, wymaga przeglądu i regulacji.

Żaluzje i szafa ekspresyjna

W szafie ekspresyjnej znajdują się piszczałki II manualu, żaluzja zainstalowana jest nad szafą (jako górna, ruchoma pokrywa). Żaluzja funkcjonuje poprawnie, jest jednak odłączona od pedału w kontuarze. Ponadto zdjęto dwie z trzech płyt przedniej ściany szafy ekspresyjnej, wobec czego używanie żaluzji jest bezcelowe. Możliwa jest naprawa i ponowne uruchomienie żaluzji, po uzupełnieniu płyt w szafie ekspresyjnej.

Opis inwentaryzacyjny głosów organowych

	<i>Rejestr</i>	<i>Materiał</i>	<i>Korpusy</i>	<i>Stan zachowania</i>
MANUAŁ I				
1.	Pryncypał skrzypcowy 8' (uruchamiany manubrium Bourdon 16')	cynk: 30 szt., C-f ¹ (z tego 21 piszczałek w prospekcie) cyna: 24 szt., fis ¹ -f ³	cyldryczne, otwarte cyldryczne, otwarte	dobry, uszkodzone niektóre dostroiki dobry, uszkodzone niektóre dostroiki
2.	Oktawa 4'	cynk: 20 szt., C-g (z tego 14 piszczałek w prospekcie) cyna: 34 szt., gis-f ³	cyldryczne, otwarte cyldryczne, otwarte	dobry, uszkodzone niektóre dostroiki, zwłaszcza piszczałek prospektowych, nieliczne wgniecenia możliwe do naprawy

3.	Gamba 8'	cynk: 20, C-g cyna: 34 szt., gis-f ³	cyldryczne, otwarte, wąska menzura, największe piszczałki gierowane cyldryczne, otwarte, wąska menzura	dobry, piszczałki zabrudzone, uszkodzone liczne dostroiki
4.	Bourdon 16' Zakres C-f ² ustawiony na głównej wiatrownicy, piszczałki fis ² -f ³ ustawione na dodatkowej wiatrownicy po stronie cis	drewno: 54 szt., C- f ³	prostokątne, kryte	słaby, piszczałki konserwowane podczas poprzednich remontów przez pomalowanie środkiem owadobójczym i uszczelniającym, mniejsze (C-f ¹) w części tylnej, pozostałe w całości. We wnętrzu części większych piszczałek ślady środka uszczelniającego. Piszczałki zabrudzone, ślady działalności drewnojadów.
5.	Flet 4'	cyna: 30 szt. C-f ¹ drewno: 24 szt. fis ¹ -f ³	cyldryczne, otwarte, bez dostroików, strojone przez zaoblanie górnej krawędzi piszczałki prostokątne, kryte	dobry, piszczałki zabrudzone średni, piszczałki zabrudzone, część pomalowana środkiem owadobójczym i uszczelniającym, piszczałki zabrudzone

6.	Mixtura 3 churowa	trzyrzędowa, 4' – 2 2/3' – 2' repetująca (repetycja – cis ¹ o oktawę) cynk, w najwyższych rejestrach cyna	cyldryczne, otwarte	dobry, nieliczne piszczałki wymagają napraw, piszczałki zabrudzone
II MANUAŁ				
7.	Dulcya 4'	cynk: 20 szt., C-g cyna: 34 szt., gis- f ³	cyldryczne, otwarte cyldryczne, otwarte	dobry, w części piszczałek uszkodzone dostroiki, piszczałki mocno zabrudzone
8.	Salicet 8'	cynk: 28 szt., C- es ¹ cyna: 34 szt., e ¹ -f ³	cyldryczne, otwarte cyldryczne, otwarte	dobry, w części piszczałek uszkodzone dostroiki, piszczałki mocno zabrudzone
9.	Wox celestis 8' (drugi rząd piszczałek Salicetu 8')	cynk: 28 szt., C- es ¹ cyna: 34 szt., e ¹ -f ³	cyldryczne, otwarte cyldryczne, otwarte	dobry, w części piszczałek uszkodzone dostroiki, piszczałki mocno zabrudzone
10.	Waltornia 8' (faktycznie Flet 8')	cynk: 30 szt., C- g ¹ cyna: 24 szt., gis ¹ -f ³	cyldryczne, otwarte cyldryczne, otwarte	dobry, w niektórych piszczałkach niewielkie wgniecenia, jedna po większej naprawie, mocno zabrudzone
11.	Aeolina 8'	brak danych (brak możliwości dostępu)	cyldryczne, otwarte	dobry, piszczałki mocno zabrudzone

PEDAŁ				
12.	Subbas 16' (uruchamiany manubrium Fletbas 8')	drewno: 27 szt., C-d ¹	prostopadłościenne, kryte	słaby, widoczna działalność drewnojadów. Widoczne wcześniejsze próby uszczelnienia piszczałek za pomocą malowania środkiem owadobójczym i uszczelniającym
13.	Oktawbas 8' (uruchamiany manubrium Subbas 16')	drewno: 27 szt., C-d ¹	prostopadłościenne, otwarte	słaby, widoczna działalność drewnojadów. Widoczne wcześniejsze próby uszczelnienia piszczałek za pomocą malowania środkiem owadobójczym i uszczelniającym
14.	Fletbas 8' (uruchamiany manubrium Oktawbas 8')	drewno: 27 szt., C-d ¹	prostopadłościenne, otwarte	słaby, widoczna działalność drewnojadów. Widoczne wcześniejsze próby uszczelnienia piszczałek za pomocą malowania środkiem owadobójczym i uszczelniającym

Dobór głosów wskazuje na romantyczną stylistykę organów (wyraźna dominacja głosów 8-stopowych, głosy smyczkujące: Aeolina, Wox celestis, Gamba, Salicet, ponadto Pryncypał skrzypcowy). Stylistyka brzmieniowa organów odpowiada tendencjom przełomu XIX i XX wieku.

Piszczałki najprawdopodobniej są oryginalne i pochodzą z czasu budowy instrumentu. Wątpliwości może budzić jedynie *Flet 8'* z II manualu, podpisany w kontuarze jako *Waltornia 8'* – przy czym to manubrium wydaje się nieoryginalne, nie pasuje do pozostałych. Piszczałki metalowe wykonano częściowo ze stopu cyny i ołowiu (mniejsze), a częściowo z cynku

(większe). W części piszczałek drewnianych widać działalność drewnojadów i ślady wcześniejszych prób uszczelniania. W przypadku uszkodzeń konieczna będzie rekonstrukcja zniszczonych piszczałek drewnianych zgodnie z menzuracją danego głosu. Pośród piszczałek metalowych niewielka część została uszkodzona mechanicznie: widoczne są wgniecenia w korpusie piszczałki, wygięcia, wiele piszczałek wymaga wymiany dostroika. Piszczałki są mocno zabrudzone, osiadła na nich gruba warstwa kurzu i innych drobin brudu oraz pajęczyny.

Sugestie:

1. Dokładne czyszczenie wszystkich piszczałek, naprawa piszczałek metalowych (być może okazać się konieczne nieliczne rekonstrukcje), wlutowanie nowych dostroików tam, gdzie to konieczne.
2. Ocena stanu poszczególnych piszczałek drewnianych, zachowanie tych, które są w dobrym stanie, rekonstrukcja piszczałek zniszczonych przez drewnojady zgodnie z menzuracją danego głosu. Czyszczenie i naprawa zachowanych piszczałek.
3. Naprawa ławeczek – jeśli to konieczne rekonstrukcja.
4. Po ponownym ustawieniu piszczałek intonacja instrumentu oraz kilkukrotne strojenie.

Rysunek 13. Piszczałki I manuatu po stronie cis. Na piszczałkach Bourdonu 16' widać ślady działalności drewnojadów. Piszczałki zabrudzone.

*Rysunek 14. Piszczalki II manuatu, umieszczone w szafie ekspresyjnej
- brak płyciny od strony kościoła. Na górze widoczna żaluzja.*

*Rysunek 15. Piszczalki Subbasu 16', umieszczone w tylnej części
szafy organowej.*

3. Wnioski i sugestie:

Sugestie

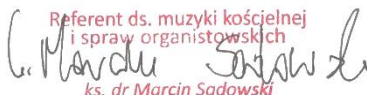
Należy dołożyć wszelkich starań, by organy zostały wyremontowane, a tam gdzie to konieczne zrekonstruowane tak, by umożliwić zachowanie brzmienia organów. Dlatego też należy przeprowadzić następujące prace:

- po zbadaniu centralnego punktu zwieńczenia środkowego pola piszczałkowego prospektu należy ocenić czy pierwotnie była wieńczona pinaklem, tak jak na rycinach w katalogu Dominika Biernackiego;
- odrobaczenie szafy organowej, konserwacja i malowanie zgodnie z pierwotnymi kolorami.
- uzupełnienie ubytków w okładzinie klawiszy, kaszmirowanie, czyszczenie sztyftów, regulacja;
- wymiana nakładek na klawiaturze pedałowej, nowe sprężyny i filce;
- oczyszczenie manubriów, uzupełnienie ubytków, zrekonstruowanie manubium odpowiadającego głosowi umieszczonemu w szafie organowej (*Flet 8'*) zgodnego ze stylem pozostałych manubriów II manualu;
- naprawienie gotowych zestawów głosów (*Piano, Forte*), uzupełnienie brakujących włączników, naprawa zamka;
- odrobaczenie obudowy kontuaru, naprawienie ubytków i zużytych elementów, usunięcie nieestetycznych włączników i gniazd;
- dokonanie dokładnego przeglądu kontuaru i koniecznych napraw, czyszczenie, uszczelnienie, ponowne podłączenie wyrwanych rurek, zrekonstruowanie brakujących ołowianych fragmentów, podłączenie pedału *Żaluzji*;
- sprzątnięcie wnętrza szafy organowej i zabezpieczenie dostępu (tak, by nie można było tam wejść przez osoby niepowołane) – wchodzenie do szafy grozi uszkodzeniem niezabezpieczonych rurek ołowianych;
- naprawa uszkodzonych rurek ołowianych, wymiana mieszków tonowych i rejestrowych, zabezpieczenie rurek ołowianych rozłożonych na podłodze przez nadbudowanie nad nimi ław do chodzenia;
- czyszczenie elementów traktury;
- dokładny przegląd i naprawa wiatrownic, czyszczenie, uszczelnienie, odrobaczenie, regulacja;
- odrobaczenie, utwardzenie i zabezpieczenie drewnianych elementów miecha, nowe oskórowanie, uszczelnienie. W razie konieczności – według oceny organmistrza może okazać się konieczne wykonanie nowego miecha (rekonstrukcja);
- wymiana dmuchawy na nowoczesną, cichą i energooszczędną;
- odrobaczenie i uszczelnienie konduktów powietrznych;
- ustawienie dmuchawy w miejscu, w którym będzie możliwe zasilanie organów powietrzem pobranym z wnętrza kościoła o temperaturze i wilgotności takiej, w jakiej znajdują się całe organy (powietrze pobierane z wieży ma inne parametry);
- dokładne czyszczenie wszystkich piszczałek, naprawa piszczałek metalowych (być może okażą się konieczne nieliczne rekonstrukcje), wlutowanie nowych dostroików tam, gdzie to konieczne;
- ocena stanu poszczególnych piszczałek drewnianych, zachowanie tych, które są w dobrym stanie, rekonstrukcja piszczałek zniszczonych przez drewnojady zgodnie z menzuracją danego głosu. Czyszczenie i naprawa zachowanych piszczałek;
- naprawa ławeczek – jeśli to konieczne rekonstrukcja;

- po ponownym ustawieniu piszczałek intonacja instrumentu oraz kilkukrotne strojenie.

Wnioski końcowe

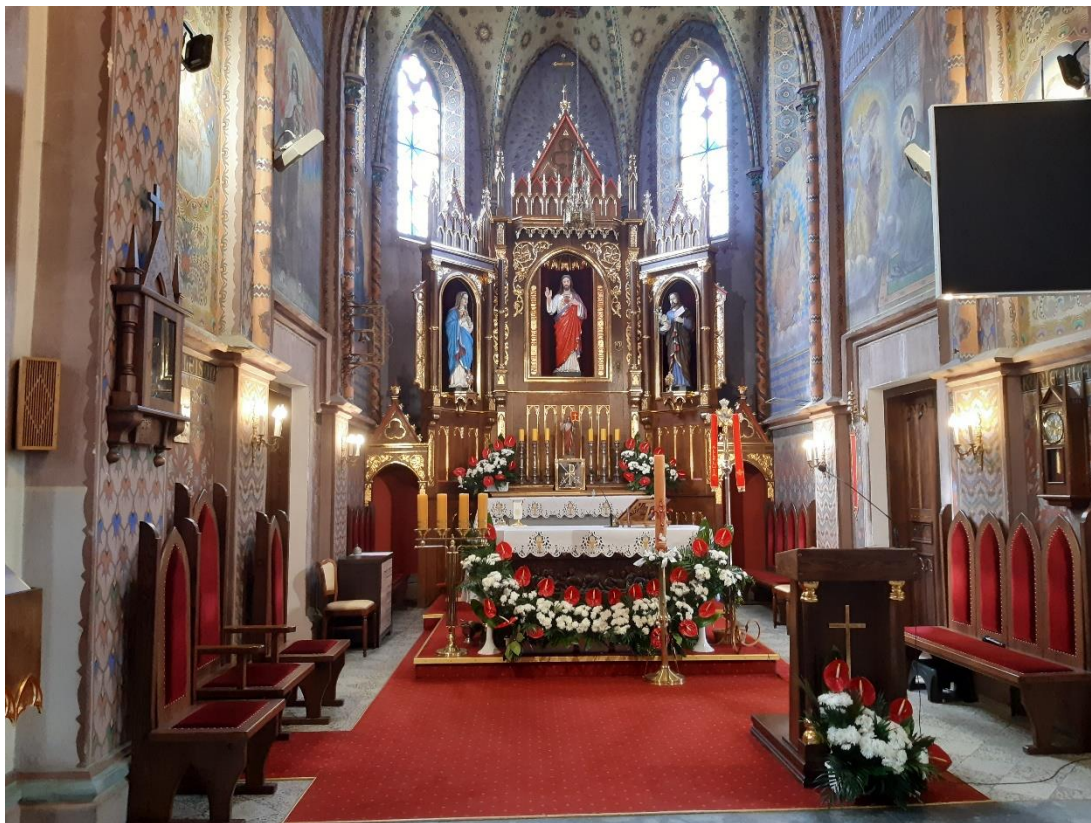
1. Organy zachowały się w niezmienionym stanie od czasów powstania: zarówno aparat brzmieniowy, prospekt, kontuar, jak i traktura, miech oraz kanały powietrzne pozostały w niezmienionym stanie. Możliwe jest przeprowadzenie remontu, który pozwoli zachować brzmienie organów, budowanych na Mazowszu na początku XX wieku. Są to organy o wyraźnej romantycznej stylistyce brzmienia, co odpowiada ówczesnym tendencjom w organmistrzostwie. Z tego względu są cennym świadectwem mazowieckiego organmistrzostwa początku XX wieku.
2. Organy stanowią także świadectwo sztuki organmistrzowskiej Dominika Biernackiego – organmistrza, który prowadził swoją działalność w Dobrzyniu nad Wisłą (później także we Włocławku, Płocku i Wilnie) i zapisał się w historii organmistrzostwa nie tylko na Mazowszu, ale także w innych częściach Polski, jak również poza jej granicami.
3. Biorąc pod uwagę powyższe uwagi oraz wiek instrumentu – ponad 100 lat – należy uznać obiekt za zabytkowy. Warto otoczyć organy ochroną konserwatorską wpisując je w całości (organy wraz z prospektem) do rejestru zabytków.

Referent ds. muzyki kościelnej
i spraw organistowskich

ks. dr Marcin Sadowski

Załącznik - zdjęcia kościoła

Rysunek 16. Kościół parafialny w Gójsku

Rysunek 17. Ołtarz główny w kościele parafialnym w Gójsku